

Stefan Zatoński

Skrótowce w polskim współczesnym słownictwie turystycznym

Skrótowce, tak liczne we współczesnej polszczyźnie, nie doczekały się pełnej monografii w literaturze językoznawczej. Brakuje do tej pory jasnej i ogólnie przyjętej definicji skrótowca. Jeżeli graficzne skracanie grupy wyrazów odczytujemy jako pełne wyrazy, mamy do czynienia ze skrótem, jeżeli natomiast odczytujemy nazwy liter lub głoski i z nich tworzymy nowy wyraz, np. PTTK (Peteteka), mamy do czynienia ze skrótowcem.

Skrótowce pojawiły się w języku polskim przed pierwszą wojną światową (PPS, SDKPiL, ND, PPD, PSL). W okresie dwudziestolecia międzywojennego nowa ich fala szerzyła się w dziwacznych często nazwach firm handlowych i przemysłowych.

Próby klasyfikacji skrótowców polskich spotykamy przed drugą wojną światową w artykułach: J. Otrębskiego¹, K. Nitscha², H. Ułaszyna³, S. Jaszuńskiego⁴, W. Doroszewskiego⁵, po wojnie zaś w pracach: D. Wesołowskiej⁶, D. Buttler, H. Kurkowskiej, H. Satkiewicz⁷, A. Orzechowskiej⁸, w *Słowniku poprawnej polszczyzny* W. Doroszewskiego⁹, w artykułach J. Miodyńskiego¹⁰, B. Krei¹¹ oraz w *Słowniku ortograficznym języka polskiego* pod redakcją M. Szymczaka¹².

Z dotychczasowych klasyfikacji skrótowców wynika, że:

- większość autorów konsekwentnie odróżnia skróty graficzne od skrótowców;
- wszyscy piszący po wojnie autorzy przyjmują ustalone przez H. Ułaszyna typy skrót-

¹ J. Otrębski, *O skrótach*, „Język Polski”, XV 1930, s. 33 – 43.

² K. Nitsch, *Dopisek do artykułu J. Otrębskiego „O skrótach”*, „Język Polski”, XV 1930, s. 43 – 48.

³ H. Ułaszyn, *O wyrazach skrótowych*, „Język Polski”, XV 1930, s. 168 – 177.

⁴ S. Jaszuński, *O budowie skrótowców w dzisiejszej polszczyźnie*, „Język Polski”, XVI 1931, s. 42 – 47.

⁵ W. Doroszewski, *Lakoniczne zwroty i skróty. Uwagi ze stanowiska ogólnojęzykowego, słowotwórczego i kulturowego*, „Język Polski”, XV 1930, s. 102 – 108.

⁶ D. Wesołowska, *Leksykalizacja skrótowców*, „Język Polski”, XXXVIII 1958, s. 339 – 354.

⁷ D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego*, t. 1, Warszawa 1971, s. 85 – 98.

⁸ A. Orzechowska, *Właściwości gramatyczne skrótowców polskich*, „Polonica” 1975, s. 201 – 204.

⁹ *Słownik poprawnej polszczyzny* PWN, Warszawa 1975, s. 698.

¹⁰ J. Miodyński, *Stan badań nad skrótowcami*, „Poradnik Językowy” 1974, nr 8, s. 407 – 416 i *Klasyfikacja skrótowców polskich*, „Poradnik Językowy” 1975, nr 10, s. 546 – 553.

¹¹ B. Krejca, *Z zagadnień struktury polskich skrótowców*, „Polonica” 1978, s. 163 – 173.

¹² *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*. Redaktor naukowy M. Szymczak, PWN, Warszawa 1975, s. 123 – 126.

towców literowych, głoskowych, grupowych i mieszanych:

- *Słownik poprawnej polszczyzny* i *Słownik ortograficzny języka polskiego* wprowadzają typy skrótowców częściowych (ułamkowych);
- *Słownik ortograficzny języka polskiego* wprowadza typy skrótowców utworzonych z obcych elementów;
- *Słownik ortograficzny języka polskiego* wprowadza typy skrótowców złożeniowych (złożeniowców), składających się z części wyrazu określającego i całego wyrazu określanego. W pewnej mierze odpowiadają im złożenia dezintegralne.

Skrótowce nie są klasą jednorodną. Różnią się między sobą pod kilkoma względami. Jednoznacznie określone są tylko literowce. Przy klasyfikacji innych typów spotykamy pewne rozbieżności — niekiedy dość istotne.

W polskim współczesnym słownictwie turystycznym, w grupie literowców, można wyróżnić następujące skrótowce: BZTM (Be-zet-te-em — Biuro Zagranicznej Turystyki Młodzieżowej), CTK (Ce-te-ka — Centrum Turystyczne Kraju), DZT (De-zet-te — Deutsche Zentrale Touristik — Niemiecka Centrala Turystyki), KTP (Ka-te-pe — Komisja Turystyki Pieszej), KTPZGPTTK (Ka-te-pe-zet-gie-pe-te-te-ka — Komisja Turystyki Pieszej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego), MCP (Em-ce-pe — Międzynarodowe Centrum Pielgrzymkowe), NBT (En-be-te — Niderlandzkie Biuro do spraw Turystyki), PTK (Pe-te-ka — Polskie Towarzystwo Krajoznawcze), PTSM (Pe-te-es-em — Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych), PTTK (Pe-te-te-ka — Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze), SKKT (Es-ka-ka-te — Szkolne Koło Krajoznawczo-Turystyczne), WKTP (Wu-ka-te-pe — Wojewódzka Komisja Turystyki Pieszej), WPT (Wu-pe-te — Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne).

Nie mniej liczną grupę stanowią skrótowce głoskowe. Ten rodzaj skrótowców powstaje nie przez połączenie nazw liter wchodzących w skład pełnej nazwy, lecz przez połączenie pierwszych głosek wchodzących w skład pełnej nazwy. Jest to możliwe tylko wtedy, kiedy jeden z wyrazów wchodzących w skład pełnej nazwy rozpoczyna się od samogłoski.

Do tej grupy skrótowców w omawianym słownictwie turystycznym zaliczamy: BORT (Bort — Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego), BUT (But — Biuro Usług Turystycznych), COIT (Coit — Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej), COP (Cop — Centrum Obsługi Podróżnych), COT (Cot — Centrum Obsługi Turystów), GIT (Git — Gminna Informacja Turystyczna), GON (Gon — Górską Odznaką Narciarską), GOT (Got — Górską Odznaką Turystyczną), IT (It — Informacja Turystyczna), ICEP (Icep — Przedstawicielstwo Turystyczne Republiki Portugalii), KIT (Kit — Komputerowa Informacja Turystyczna), KOT (Kot — Kolarska Odznaka Turystyczna), MOK (Mok — Młodzieżowa Odznaka Krajoznawcza), NON (Non — Nizinna Odznaka Narciarska), ORT (Ort — Obsługa Ruchu Turystycznego), PIT (Pit — Polska Izba Turystyki), OTP (O-te-pe. Otp — Odznaka Turystyki Pieszej), POIT (Poit — Polski Ośrodek Informacji Turystycznej), POT (Pot — Polska Organizacja Turystyczna), TAU (Tau — Turystyczna Agencja Usługowa), TIC (Tic — Touriste Information Centre — Centrum Informacji Turystycznej), TOK (Tok — Turystyczna Odznaka Kajakowa), WCIT (Weit — Wojewódzkie Centrum Informacji Turystycznej), ZOT (Zot — Zespół Obiektów Turystycznych), ŻOT (Żot — Żeglarska Odznaka Turystyczna).

Kolejną grupę tworzą skrótowce mieszane. Powstają one z połączenia pierwszych liter, głosek i sylaby pełnej nazwy instytucji, organizacji, urzędów, agencji, fundacji, czy też firmy. Są to zatem skrótowce literowo-głoskowe, literowo-grupowe, głoskowo-grupowe.

Wśród skrótowców literowo-grupowych słownictwa turystycznego wyróżniamy: BWPiT (Bewupit — Biuro Wczasów Podróży i Turystyki), UKFiT (Ukfit — Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki).

W zależności od tego, w jaki sposób i z jakich elementów wyrażenia podstawowego dane skrótowce są zbudowane, możemy wymienić:

- a) skrótowce mechaniczne (właściwe), składające się z początkowych liter z reguły z wszystkich wyrazów wchodzących w skład wyrażenia podstawowego, np. MCP — Międzynarodowe Centrum Pielgrzymkowe, BORT — Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego;
- b) skrótowce stylizowane (tzw. nazwowce), wypracowane z różnych, odpowiednio dobranych elementów nagłosowych danego wyrażenia podstawowego, np. Orbis — Polskie Biuro Podróży, Harctur — Harcerskie Biuro Podróży¹³ itd.

Zjawisko stylizacji w pewnych skrótowcach polega więc na przekształceniu graficznej formy skrótu lub sposobu jego odczytywania. Celem takich przekształceń jest upodobnienie powstałego skrótowca do normalnych wyrazów polskich lub, co często występuje — do wyrazów obcych.

Skrótowce stylizowane rozwinęły się stopniowo ze skrótowców mechanicznych, jednak ze stanowiska opisowego powinno się je wyraźnie rozgraniczyć.

Skrótowce mechaniczne pełnią przede wszystkim funkcję kondensacyjną (derywacja abrewiacyjna), to znaczy, że w odpowiednio krótszy sposób zastępują właściwą nazwę pełną, np. skrótowiec GOT zastępuje wyrażenie Górską Odznaką Turystyczną. Zatem nazwa pełna i jej skrócony odpowiednik nie mogą pozostawać ze sobą w linearnym związku składniowym. Niemożliwe jest więc wyrażenie typu Górską Odznaką Turystyczną GOT. Skrótowiec mechaniczny żyje więc tylko tak długo, jak długo żyje jego wyrażenie podstawowe.

Skrótowce stylizowane są odpowiednio spreparowanymi nazwami różnego rodzaju zakładów, firm, instytucji, agencji, hoteli itd. A oto przykłady tego rodzaju skrótowców związanych ze współczesnym polskim słownictwem turystycznym¹⁴: „Albieja” — Biuro Turystyczne w Bielsku-Białej, „Almatur” — Agencja Turystyczna w Częstochowie, „Autotor” — Przedsiębiorstwo Turystyczne w Toruniu, „Biacomex” — Biuro Podróży w Białymstoku, „Bial-Tur” — Biuro Turystyki Zagranicznej w Białymstoku, „Bojtur” — Biuro Organizacji Imprez Turystycznych w Częstochowie, „Cukropol” — hotel w Gostyniu, „Dal-Tur” — Biuro Podróży w Bydgoszczy, „Darjan” — Biuro Podróży w Walbrzychu, „Demel” — hotel w Krakowie, „Elanex” — hotel w Częstochowie, „Eko-Tour” — Biuro Podróży w Bydgoszczy, „Elb-Turist” — Biuro Usług Turystycznych w Elblągu, „Elle” — hotel w Wieliczce, „Eltur” — Biuro Podróży w Elblągu, „Elzam” — hotel w Elblągu, „Eurostart” — Biuro Podróży w Lesznie, „Eurovisa” — Biuro Usług Turystycznych i Pośrednictwa Wizowego w Nowym Sączu, „Faltan” — hotel w Rumii, „Han-Bud-Travel” — Przedsiębiorstwo Handlowo-Budowlano-Turystyczne w Kaliszu, „Harctur” — Harcerskie Biuro Podróży w Bielsku-Białej, „Izopol” — hotel w Trzemesz-

¹³ Taki podział skrótowców wprowadza B. Kreja w artykule *Z zagadnień struktury polskich skrótowców*, „Polonica” 1978, s. 166–167.

¹⁴ Materiał do niniejszego artykułu zebrałem z różnych źródeł, a mianowicie z najnowszych przewodników turystycznych, wykazu biur podróży i hoteli w Polsce, *Słownika skrótowców polskich* J. P a r u c h a (Warszawa 1970) i *Słownika poprawnej polszczyzny* PWN, red. nac. W. D o r o s z e w s k i, Warszawa 1980.

nie, „Kal-Tourist” — Przedsiębiorstwo Turystyczno-Handlowe w Kaliszu. „Krakturs” — Biuro Turystyczne w Krakowie, „Limatour” — Biuro Turystyczne w Limanowej, „Mal-tur” — Biuro Podróży w Malborku, „Mesko” — hotel w Skarżysku-Kamiennym, „Miramar” — hotel w Sopocie, „Ol Tour” — Agencja Turystyki Zagranicznej w Olsztynie, „Opoltour” — Biuro Podróży w Opolu, „Or-Tur” — Biuro Podróży w Ciechanowie, „Orbis” — Polskie Biuro Podróży, „Palizar” — hotel w Sianowie, „Petropol” — hotel w Płocku, „Polmar” — Biuro Turystyczne w Gdańsku, „Rad Tur” — Biuro Usług Turystycznych w Radomiu, „Sącz Tur” — Biuro Usług Turystycznych w Nowym Sączu, „Sol-an” — hotel w Nowej Soli, „Stanpol” — Biuro Turystyki Krajowej i Zagranicznej w Łęcznej, „Lubservice” — Biuro Podróży w Lublinie, „Torbyd” — hotel w Bydgoszczy, „Turhan” — Agencja Usług Turystyki i Handlu w Bielsku-Białej, „Tours-Eco” — Agencja Turystyczna w Częstochowie, „Turpol” — Przedsiębiorstwo Przewozowo Turystyczne w Chełmie, „Unilux” — Biuro Podróży w Bytomiu, „Warb” — Agencja Turystyczna w Białymstoku, „Wars Tour” — Biuro Usług Turystycznych w Warszawie, „Woltur” — Biuro Podróży w Częstochowie, „Zaktur” — Biuro Turystyczne w Zakopanem, „Zawimex” — hotel w Pułtusku, „Zen-Chin” — hotel w Kościerzynie.

Tego rodzaju nazwy firmowe mogą stać obok odpowiednich nazw pełnych, np. Polskie Biuro Podróży „Orbis”, Biuro Turystyczne „Zaktur”, Agencja Turystyczna „Almatur”, Agencja Usług Turystyki i Handlu „Turhan” itd. Nazwy typu „Orbis”, „Zaktur”, „Almatur”, „Turhan”, „Woltur” nie dają się tłumaczyć na inne języki, w przeciwieństwie do skrótowców typu BUT — Biuro Usług Turystycznych, czy też PTTK — Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Skrótowce stylizowane mogą utrzymywać się w języku dłużej niż pierwotna podstawa.

Struktura skrótowców mechanicznych może być, w zależności od charakteru układu literowego danego skrótowca, dwojaka:

- a) skrótowce spółgłoskowe to takie, które składają się tylko z liter oznaczających spółgłoski i są odczytywane wyłącznie przez nazywanie tych liter, np. PTK, PTTK, CTK, KTP, MCP, BZTM, WTP, WKTP;
- b) skrótowce samogłoskowe to takie, w których składzie znajduje się co najmniej jedna samogłoska. Mogą one być odczytywane w dwojaki sposób: 1) jako sylaba (czy sylaby) z daną samogłoską w centrum, np. BORT, BUT, COP, COT, KIT, GOT, MOK (czyli bort, but, cop, cot, kit, got, mok), 2) jako skrótowiec spółgłoskowy, a więc przez nazywanie poszczególnych liter, np. OTP (otepe).

Typ odczytania skrótowca może być sygnałem stopnia leksykalizacji.

Jest regułą, że skrótowce samogłoskowe dwuliterowe odczytujemy systemem nazywania liter, np. LO (el-o), UW (u-wu), UJ (u-jot). Jedyne skrótowiec IT — Informacja Turystyczna odczytujemy wyjątkowo jako (it).

Zjawiska składniowe związane ze skrótowcami dotyczą najczęściej ustalenia ich rodzaju gramatycznego i liczby (pojedynczej lub mnogiej). W tym zakresie występują dwie możliwości¹⁵:

1. skrótowiec ma tę samą liczbę i ten sam rodzaj gramatyczny, co wyraz będący podstawą pełnej nazwy, np. PTTK (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze) zorganizowało ciekawą wycieczkę, KTP (Komisja Turystyki Pieszej) zaplanowała dwudnio-

¹⁵ Słownik ortograficzny języka polskiego ..., s. 136 – 137.

wy rajd, BORT (Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego) pracuje w soboty i niedziele, KOT (Kolarska Odznaka Turystyczna) podoba się zmotoryzowanym turystom.

2. skrótowiec stając się coraz bardziej jednolitym znakiem językowym niezależnym od pełnej nazwy, która jest punktem jego wyjścia, przyjmuje liczbę i rodzaj zgodnie ze swoim zakończeniem, a to z kolei decyduje o formie przydawki i orzeczenia, np. PTTK (Peteteka) wydał w tym sezonie ciekawe foldery, KTP (Katepe) dokonało zmiany tras rajdów pieszych, BORT (Bort) przyjął nowych pracowników, KOT (Kot) nie wzbudza zainteresowania turystów.

Skrótowce mogą być podstawą słowotwórczą, od której tworzymy nowe wyrazy będące najczęściej rzeczownikami lub przymiotnikami. A oto przykłady: PTTK — Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, PTTK-owiec, petetekowiec, PTTK-owcy, petetekowcy, PTTK-owski, petetekowski, BORT — Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego, BORT-owiec, bortowiec, BORT-owcy, bortowcy, BORT-owski, bortowski, Polskie Biuro Podróży „Orbis” — orbisowski, Harcerskie Biuro Podróży „Harctur” — harcturowski, GOT — Górską Odznaką Turytyczną (zalczało mu na gocie, odznaka gotowska).

Jeżeli skrótowce literowe i gloskowe kończą się w wymowie samogłoską: -a, -o, -u, -e, pozostawiamy je zawsze w formie nieodmiennej, np. zgłosił się do PTTK (Peteteka, większość uczniów należała do SKKT (do Eskakate), pojechałem do WPT (do Wupete), chcę mówić o OTP (o Otepe), pracuję w CTK (w Ceteka).

Pospolity rodzaj gramatyczny nijaki w skrótowcach typu: (to) PTTK, (to) SKKT, (to) OTP, (to) WTP jest właściwy wyrazom o nietypowym dla wyrazów polskich zakończeniu (porównaj, np. to jury).

Wśród skrótowców stylizowanych wylania się grupa skrótowców o wspólnym członie utożsamiającym „tur” (turystyczny) i „tour” (zapożyczenie z języka angielskiego — podróż, wycieczka). Do tej grupy zaliczamy nazwy: „Algur”, „Almatur”, „Bial-Tur”, „Boj-tur”, „Eltur”, „Harctur”, „Krakturs”, „Maltur”, „Or-Tur”, „Rad Tur”, „Zaktur”, „Eco Tour”, „Limatour”, „Ol Tour”, „Opoltour”, „Sącz Tour”, „Wars Tour”. Nagłosowa cząstka -tur występuje w skrótowcach „Turhan” i „Turpol”.

Informacja o miejscowości związanej z biurem podróży, agencją turystyczną, biurem turystycznym najczęściej zawarta jest w nagłosie skrótowca, np. „Biacomex” — Biuro Podróży w Białymstoku, „Bial-Tur” — Biuro Turystyki Zagranicznej w Białymstoku, „Elb-Turist” — Biuro Usług Turystycznych w Elblągu, „Eltur” — Biuro Podróży w Elblągu, „Elzam” — hotel w Elblągu, „Kal-Tourist” — Przedsiębiorstwo Turystyczno-Handlowe w Kaliszu, „Krakturs” — Biuro Turystyczne w Krakowie, „Limatour” — Biuro Turystyczne w Limanowej, „Maltur” — Biuro Podróży w Malborku, „Ol Tour” — Agencja Turystyki Zagranicznej w Olsztynie, „Opoltour” — Biuro Podróży w Opolu, „Rad Tur” — Biuro Usług Turystycznych w Radomiu, „Sącz Tur” — Biuro Usług Turystycznych w Nowym Sączu, „Solan” — hotel w Nowej Soli, „Lubservice” — Biuro Podróży w Lublinie, „Torbyd” — hotel w Bydgoszczy (informacja znajduje się w części wygłosowej skrótowca), „Wars Tour” — Biuro Usług Turystycznych w Warszawie, „Zaktur” — Biuro Turystyczne w Zakopanem, „Autotor” — Przedsiębiorstwo Turystyczne w Toruniu (informacja znajduje się w części wygłosowej).

W skrótowcach stylizowanych spotykamy również cząstkę -pol lokowaną w przytoczonych przykładach w wygłosie, np. „Cukropol” — hotel w Gostyniu, „Izopol” — hotel w Trzemesznie, „Petropol” — hotel w Płocku, „Turpol” — Przedsiębiorstwo Przewozowo-Turystyczne w Chełmie, „Stanpol” — Biuro Turystyki Krajowej i Zagranicznej

w Łęcznej, „Polmar” — Biuro Turystyczne w Gdańsku (cząstka -pol w nagłosie). Człon -pol jest jednym z najstarszych wchodzących w skład skrótowców stylizowanych.

W dwóch przypadkach, w części nagłosowej wystąpił produktywny ostatnio w języku polskim morfem — euro : „Eurostart” — Biuro Podróży w Lesznie, „Eurovisa” — Biuro Usług Turystycznych i Pośrednictwa Wizowego w Nowym Sączu.

Stefan Zatoński

Acronyms in Polish Contemporary Tourist Vocabulary

Summary

In his paper, the author makes an attempt at classifying acronyms used in Polish tourist vocabulary. There are abbreviation acronyms used, e.g. *WPT* [wu-pe-te] — *Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne* and numerous letter acronyms, e.g. *BUT* [but] — *Biuro Usług Turystycznych*. There are also mixed acronyms, e.g. *BWPiT* [bewpit] — *Biuro Wczasów, Podróży i Turystyki*. There are also mechanical acronyms present, e.g. *MCP* *Międzynarodowe Centrum Pielgrzymkowe* and conventionalised acronyms, e.g. *Harcitur* — *Harcerskie Biuro Podróży*.

BG WSP

255722